

ÂŞIK PAŞA VE ÇAĞDAŞLARININ TÜRK DİLİNE HİZMETLERİ*

Mustafa ÖZKAN**

Özet

Bir dilin zaman içerisindeki gelişiminden söz ederken, dilin yapısal niteliklerini kavramak amacıyla o dildeki kimi özel dönemleri belirlemek ve bunlar üzerinde çalışma yapmak gerekir. Bu tür bir çaba, Türkçe ve Türkçe'nin kimi önemli dönemleri için de sarfedilebilir. Bilindiği üzere 11. asrın başlarından itibaren bölgeye yerleşmeye başlayan Anadolu'nun yeni Türk sakinleri, bu önemli bölgenin siyasi, iktisadi, toplumsal ve kültürel manzarasını şekillendirmiştir. Fakat bu dönüşüm yalnızca, Küçük Asya'nın yerleşik halklarını etkilemekle kalmamıştır. Bu kitlesel göç ve yerleşim aynı zamanda bu yeni grupların yapısında da kayda değer sonuçlar doğurmuştur. Bu makale, bu dönemin başlarında Türkçe'nin dil süreçleri ve bu dönüşüm döneminin önde gelen temsilcilerini ele almaktadır. Türkiye Türkçesi'ne bugüne kadar kaynaklık teşkil edecek olan Oğuzca'nın daha derinlikli bir dil hâline gelmesinde katkıda bulunan Âşık Paşa, Yunus Emre, Gülşehrî, Hoca Mesud, Şeyhoğlu Mustafa, Devletoğlu Yusuf bu dönemin en parlak isimleridir. Bu yazı, bu dönemi sözü edilen şairlerden seçilmiş parçalarla ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Oğuz Lehçesi, Âşık Paşa, Yunus Emre, Eski Anadolu Türkçesi.

* Bu yazı, 7-9 Haziran 2001 tarihinde Kırşehir'de düzenlenen II. Âşık Paşa Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

CONTRIBUTIONS OF ÂŞIK PAŞA AND HIS CONTEMPORARIES TO TURKISH

Abstract

In speaking of a language's development in the process of time, we should determine and study some special phases in order to understand the structural aspects of that linguistic entity. Such an effort could also be employed for Turkish and some of its special periods. As it is known, Turkish newcomers of Anatolia from the beginning of 11th century onwards shaped the political, economical, social and cultural view of this significant region by time. However, it was not a transformation that had been affected only the autochthonous communities of Asia Minor. This massive migration and settlement also resulted some outstanding consequences within these new groups. This article focuses on linguistic processes of Turkish through the initial period of this time and some leading representatives of this transformation. Aşık Paşa, Yunus Emre, Gülşehri, Hoca Mesud, Şeyhoğlu Mustafa, Devletoğlu Yusuf were the most glorious pens of the age that contributes Oghuz dialect in becoming a more comprehensive language which is the main fountain of Turkey Turkish till now. This paper handles this period with the selected poems from mentioned poets.

Key Words: Turkish, Oghuz dialect, Âşık Paşa, Yunus Emre, Old Anatolian Turkish.

Ana dil, günlük hayatın basit münasebetleri içinde kullanılıp, konuşulurken özel bir mesele olarak karşımıza çıkmaz. İnsanlar nasıl hayatlarının her saniyelerinde nefes alıp vererek yaşadıklarına dikkat etmiyorsa, dili de doğal bir alışkanlıkla farkında olmadan kullanırlar. Çok defa söyledikleri üzerinde düşünmezler. Bu husus, konuşma mekanizmasından ileri gelen bir durumdur. Çünkü insan, ana dilini düşünmeden kullanır. Günlük konuşmada düşünce genellikle sözden sonra gelir. Konuşma dili gelişigüzel bir dildir, yani konuşmada düşünmeye vakit olmadığı için konuşan insan konuşma mekanizmasından dolayı az çok basitleşir. Konuşurken dilin ölçülerine, kurallarına pek dikkat edilmez. Ancak insan, yaşadığını, gördüğünü yazıya dökmek isteyince dil ile karşı karşıya gelir. Az önce yazdığı kelimeyi tekrarlamamak için aynı fikri ifade edecek başka söz arayan, içindeki duygu ve düşüncüyü en iyi anlatabilecek ifadeyi bulmaya çalışan bir sanatçının dil ile olan alışverişi, sade insanınkinden farklı olur. Aynı şekilde, belli bir seviyeye

yükselmiş okuyucunun da dil bakımından bazı dikkatleri, aradıkları ve tercihleri söz konusu olabilir. Böylece gerek yazan gerekse okuyan açısından aydın düzeyinde ana dil karşısında bir tavır kendisini gösterir. Bu tavır, o dilin sahibi olan toplumun kültür meselelerine, kültürünün devrelerine ve dilin gelişme seyrine göre değişmektedir.

Türkiye Türkçesi bağlamında ele alındığında, Türk aydınının kendi ana dili karşısındaki tavrının, yüzyıllar içerisinde bazı aşamalardan geçtiği görülür. Bu konuşmamızda Âşık Paşa'nın yaşadığı dönemde Türk aydınının lisan karşısındaki tavrı üzerinde durmak istiyoruz.

XI. yüzyıldan itibaren Orta Asya havzasının Türklüğe dar gelmesi, buradaki Türk boylarının çeşitli bölgelere göç etmelerine sebep olmuştur. Bir kısım Türk kolları orada kendilerini muhafaza ederlerken, bir kısım Türk boyları da batıya doğru hareket etmişlerdir. Batıya göç edenler de çeşitli yönlere ayrılmışlardır. Kimisi kuzeyi takip ederek Karadeniz'in kuzeyine gitti. Bir kol Kafkaslarda konakladı; bir başka kol güneye indi, bir başka kol Anadolu'ya girdi. Böylece büyük küteller hâlinde göç eden Türk boyları İran, Azerbaycan, Kafkasya, Suriye, Irak, Mısır, Anadolu ve Rumeli'ye yayıldılar. Bu geniş coğrafi yayılış, o zamana kadar Orta Asya'da tek bir yazı dili hâlinde devam eden Türk dilinde bazı farklılaşmalara sebep oldu ve Türkçe birtakım dallanmalara uğradı. Ancak her kol bir yazı dili olarak gelişme imkânını bulamadı, bu yüzden de yalnızca konuşma dili olarak kaldı. Bazı alanlarda ise meydana getirilen yazı dilleri gelişme imkânı bularak günümüze kadar devam etti. Ancak gelişme imkânı bulan yazı dili kolları da taşıdıkları özellikler bakımından birbirinin aynısı olmadı.

Anadolu Türklüğünün büyük bir kısmını Oğuz boyları oluşturmaktaydı. Oğuzlar Anadolu'ya kendileri ile birlikte edebî geleneklerini de getirmişlerdi. Böylece Anadolu'da Oğuz şivesine dayalı bir yazı dili gelişmeye başladı. Ancak Oğuz Türkçesinin Anadolu'da bir yazı dili hâlinde gelişmesi pek de kolay olmadı. İslâm dinini kabul ettikten sonra Türkler, İslâm kültür ve medeniyetini iyi tanımak, onun ilim ve düşünce hayatını kavramak için din ve ilim dili olarak Arapçayı, edebiyat dili olarak da Farsçayı kabullenerek, Türkçenin bir ilim ve edebiyat, hatta devlet dili olarak gelişmesini ihmal ettiler. Hatta Selçuklu sultanları İran'ın ünlü şairlerini korumak, cesaretlendirmek suretiyle Fars dili ve edebiyatının gelişmesine hizmet etmekten de çekinmemişlerdir. Ancak şu da var ki Selçuklu sultanları Türkçeyi yasaklayıp da Farsçayı da zorla kabul ettirmeye kalkışmamışlardır. Büyük Selçuklulardan sonra Anadolu Selçuklularında da Arapça din ve edebiyat dili, Farsça da saray ve yazışma dili olarak kaldı. Türkçe ise konuşma dili olarak varlığını devam ettirdi. Selçuklu sultanlarının Türkçeye karşı yüz çevirmeleri, sarayın gölgesinde yaşayan din

bilginlerini de Türkçeyi hafif görmeye itmiştir. Burada şunu da belirtmek gerekir: Selçukluların bu şekilde hareket etmeleri, yalnızca Farsçanın işlenmiş bir edebiyat dili olarak kabul etmelerine bağlanmamalıdır. Bunun ötesinde İranlıları hakimiyetleri altında bulundurmak ve onları daha rahat yönetmek gibi siyasî bir düşüncenin varlığını da göz ardı etmemek lazım. Türkçe bu dönemde epey bir zaafa uğramış, ancak edebî bir dil olma yolunda da büyük bir mücadele vermiştir. Arapça ve Farsçanın yoğun baskısına rağmen, Türkçenin bir yazı dili olarak varlığını devam ettirmesi, şüphesiz, Türkçenin İslâmiyetten önce de bir yazı dili geleneğine bağlı olmasına bağlıdır. Eğer Türkçenin böyle bir tecrübesi bulunmamış olsaydı Arapça veya Farsça onun yerini alabilirdi.

Selçuklu Devleti'nin yıkılması, Anadolu'da siyasî birliğin bozulmasına sebep olmakla birlikte dil ve kültür açısından olumlu gelişmelere yol açmıştır. Selçuklu Devleti'nin yerine kurulan beyliklerde başta bulunan beylerin Arap ve Fars kültürüne itibar etmeyerek, kendi millî dillerine değer vermeleri, Türk diline dönüşü kolaylaştırdı ve Türkçenin bir yazı dili olarak filizlenmesine imkân sağladı. Hele bu beylerin Türkçe yazan ilim adamlarını koruyup teşvik etmeleri, filizlenmeye başlayan bu yazı dilinin gelişmesine yardım etti. Bu dönemde Türkçe, hükümdar ve beylerin saraylarında itibar mevkiine oturdu. Böylece Anadolu beylerinin millî ruha bağlılıkları sayesinde, Selçuklular devrinde ortaya konan çok az sayıdaki Türkçe eserlere karşılık, Beylikler döneminde Kur'an tercümelelerinden tıbbı, baytarlığa varıncaya kadar birçok konuda eser meydana getirildi. Bu dönemde Türkçe edebî bir dil olarak iyice işlendi.

Ancak, XIV ve XV. yüzyıllarda Türkçe ile eser veren edebiyatçılarımız Türk dilinden şikâyetçi oldular. Sanatta ve edebiyatta İran edebiyatını estetik bir saha olarak örnek alan bu edebiyatçılarımız, eserlerinde Farsçadaki dil musikisine erişemeyince, Türkçeye, kolay şiir söylenemeyen, çetin ve elverişsiz bir alan, Farsçaya nispetle kaba, ifadeye elverişsiz, kuru ve yetersiz bir dil nazarıyla baktılar. Bu yüzden de eserlerinde görülen kusurların kendi bilgisizliklerinden değil Türkçeden kaynaklandığını belirtmekten geri durmadılar. Ancak bu tenkit, beraberinde Türkçenin savunmasını da getirdi. Pek çok şairimiz bu yoldaki tenkitlerin karşısında Türk dilinin müdafasını yaptılar. İşte bu yolun en başında Gülşehrî, Âşık Paşa, Hoca Mesud, Şeyhoğlu gibi devrin önde gelen şairlerini görmekteyiz.

Gülşehrî

Türk tasavvuf edebiyatının önde gelen şairlerinden olan Gülşehrî'nin hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Hakkında bilinenler ise kendi eserlerindeki bazı kayıtlara ve kendinden sonra yaşamış olan Ahmedî,

Hatiboğlu, Kemal Ümmî gibi birkaç şairin şiirlerinde çok sınırlı olarak verdikleri bilgilere dayanmaktadır.

717'de (1317) yazdığı *Mantıkuttayr*'daki bazı beyitlerden Kırşehir'de zaviye sahibi, bütün şehir halkınca tanınan, birçok müridi bulunan, her gece evinde sema yapıp saygı ile eli öpülen meşhur bir şeyh olduğu anlaşılmaktadır.¹ Ancak, Hârizm'den gelip Kırşehir, Eskişehir ve Ankara bölgelerine yerleştirilen Oğuz boylarından birine mensup bulunması pek muhtemel olan Gülşehrî'nin, Kırşehir'e ne zaman geldiği belli değildir. Mevlânâ'nın ölümünden sonra, Sultan Veled'in kendisini Mevlevî dergâhını kurmak üzere Kırşehir'e gönderdiği söyleniyorsa da, bu husus henüz açıklık kazanmış değildir.² Kırşehir'in, "Gül şehri" olarak anılmasından dolayı "Gülşehrî" mahlasını alan şairin asıl adının Ahmed veya Süleyman olabileceği ileri sürülmüştür.

Mantıkuttayr'ın sonundaki "Şükr ol bir Tañrıya kim bu kelâm/ Ömrümüzden ilerü oldu tamâm" (s. 298) beytine göre, Gülşehrî'nin epeyce ilerlemiş bir yaşta 717'den (1317) sonraki bir tarihte, Kırşehir'de vefat ettiği anlaşılmaktadır. Buna göre onun, XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın ilk yarısında Kırşehir'de yaşadığını söylemek mümkündür. Hemen hemen Yunus Emre ile çağdaş olup, ondan biraz sonradır.

Gülşehrî'nin, eserlerinden İslâmî ilimlere vâkîf, özellikle matematik, mantık ve felsefede maharet sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca birçok seyahatlerde bulunduğunu, kendinden önceki ve kendi zamanındaki şairlerin kitaplarını okuduğunu söyleyen Gülşehrî, en çok Mevlânâ, Attar, Sa'dî-i Şîrâzî, Senâî ve Nizâmî'nin tesirinde kalmıştır. Özellikle Mevlânâ'dan çok etkilenmiş olması, onun Mevlevî olabileceğini akla getirirse de, gerek Mevlevî kayıtlarında, gerekse silsilenâmelerde bunu doğrulayan bir kayda rastlanmamıştır.³

Devrinde birçok şairin, Türkçenin Arapça ve Farsçaya oranla kaba, ifade bakımından yetersiz olduğu iddialarına karşı fikir yürüten tek şair Gülşehrî'dir. Eserlerini kaleme alırken mükemmel bir sanat eseri meydana getirmek duygusuyla çalışmıştır. Feridüddîn-i Attâr'ın *Mantıkuttayr*'ını Türkçeye aktarırken, onu alelâde bir tercüme olarak değil, Türkçenin bütün ifade imkânlarını kullanarak, sanki yeniden yazıyormuşçasına şahsî bir eser olarak ortaya koyması, onda şuurlu ve idealist bir sanatçı ruhunun varlığını

¹ Gülşehrî, *Mantıkuttayr* (nşr. Ağâh Sırrı Levend), *Tıpkıbasım*, Ankara 1957, s. 172,173.

² Walther Björkman, "Die Altosmanische Literature", *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Wiesbaden 1965, II, 414.

³ Sadettin Kocattürk, *Gülşehrî ve Feleknâme*, Ankara 1982, s. 32.

göstermektedir. Ayrıca eserlerinin didaktik ve sūfiyâne bir nitelik taşımalarına rağmen, dilinin sade ve temiz, üslûbunun canlı ve akıcı olması, onun büyük bir sanatçı olduğunun işaretleridir. Gülşehrî'nin, Yunus Emre'den sonra, zamanının en heyecanlı şairi, en usta bir sanatkârı olarak çağdaşları arasında önemli bir yeri vardır.

Eserlerinden *Feleknâme* ve *Aruz Risalesi*'ni Farsça yazmıştır. *Feleknâme* İlhanlı hükümdarı Gazan Han adına 701'de (1301) kaleme alınmıştır. Bazı araştırmacılar eserin telif tarihini 717 (1317) olarak gösterirlerse de,⁴ bu tarih, *Feleknâme*'nin değil, *Mantıkuttayr*'ın telif tarihidir. İslâm felsefesindeki "mebde" ve meâd" konusunun ele alınıp işlendiği eserde, yaratılmışların en yücesi olan insan oğluna, başlangıcın neresi olduğu ve dönüşün nereye olacağı öğretilmeye çalışılmıştır. *Feleknâme* Sadettin Kocatürk tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1982). *Aruz Risalesi* ise, çeşitli aruz kalıplarının terkip ve teşkilinden bahseden ve bunlarla ilgili örneklerin yer aldığı 16 varaklık bir risaledir.

Gülşehrî'nin Türkçe açısından büyük değer taşıyan önemli eseri *Mantıkuttayr* tercümesidir. *Mantıkuttayr*, Feridüddîn-i Attar'ın (ö. 632/1235) aynı adlı eseri esas alınarak meydana getirilmiş, vahdet-i vücud inancını işleyen sembolik bir eserdir. 717 (1317) yılında tamamlanan *Mantıkuttayr*, 4300 beyit olup, *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla mesnevi tarzında yazılmıştır. Gülşehrî, *Mantıkuttayr*'ı Türkçe ile Farsçadan daha güzel bir eser yazılabileceğini ortaya koymak için yazmıştır.

*Mantıkuttayr*ı ki Attâr eyledi

Pârisîce kuş dilini söyledi

Anı Türkî sûretinde biz dakı

Söyledük Tâzî gibi Tanrı hakı

Çün *Feleknâme* düzettük şâhvâr

Pârisîce taht u tâc u zer-nigâr

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 214; Aydın Sayılı, "Gülşehrî'nin Leylek ile Bülbülün Hikâyesi Adlı Manzumesi", *Necatî Luğal Armağanı*, Ankara 1968, s. 541.

Türk dilince dahı Tâzîden latîf
Mantıkuttayr eyledük ana harîf

Ben bu Türkî defterin çün dürmeyem
Pârisîcesi-y-ile denşürmeyem

Kimse bundan yig kitâb eylemedi
Kimse böyle tatlu söz söylemedi

Bunca bâb eylemişem bunda ki hîc
Kılmadı Attâr ol fende besîc⁵

Bu bakımdan eser, alelâde bir tercüme olmayıp, yeniden telif değeri taşıyan mükemmel bir çalışmadır. Onu Türkçeye kazandırırken, Attar'ın eserini olduğu gibi tercüme etmeyip, esas konuya sadık kalmakla birlikte, eseri, Attar'ın *Esrarnâme*'si, Mevlânâ'nın *Mesnevi*'si, Nizami'nin *Heft Peyker*'i, *Kabusname*, *Kelile ve Dimne* gibi başka kaynaklardan aldığı hikâye ve fıkralarla genişletmiştir. Ayrıca devrinin sosyal ve ahlâkî düşünceleriyle de zenginleştirerek *Mantıkuttayr*'ı orijinal bir eser hâline getirmiştir. Eserin kurgusu, esas itibarıyla kuşların Hüdhdüd'e soruları ve Hüdhdüd'ün bunlara verdiği cevaplardan oluşmaktadır. Ancak bu soru ve cevaplar arasına konuyla ilgili olarak, her biri ayrı bir eser niteliği taşıyan birçok hikâye yerleştirilmiştir. Bu hikâyelerde, birçok ahlâkî nasihata yer verilerek, tasavvuf merhaleleri ve ıstılahları öğretilmeye çalışılmıştır. *Mantıkuttayr* üzerinde Müjgan Cunbur bir doktora çalışması yapmıştır.⁶

Gülşehrî'nin *Kerâmât-ı Ahî Evran* adında Türkçe bir mesnevisi daha mevcuttur. Aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmış olan 167 beyitlik bu küçük eserde, fütüvvet ehli olan Ahi Evran'la, cömertliği ile tanınan Hatim-i Taî karşılaştırılmaktadır. 701'den (1301) sonra yazıldığı anlaşılan mesneviyi Franz Taeschner iki kez yayımlamıştır.⁷

⁵ Gülşehrî, *Mantıkuttayr* (nşr. Ağâh Sırrı Levend), *Tıpkıbasım*, Ankara 1957, s. 296.

⁶ Müjgan Cunbur, *Gülşehrî ve Mantıkuttayr*'ı (doktora tezi), Ankara 1952.

⁷ Franz Taeschner, *Ein Mesnevi Gülschehris auf Achi Evran (Kerâmât-ı Ahi Evran, tâbe serâhu)*, Hamburg 1930; a. mlf., *Gülschehris Mesnevi auf Achi Evran den Heiligen von Kirschehir und Patron der Türkischen Zünfte*, Wiesbaden 1955.

Gülşehrî'nin bir de *Gülşennâme* adında bir eserinden bahsedilmektedir.⁸ Ancak *Gülşennâme* ayrı bir eser olmayıp *Mantıkuttayr*'ın başka bir adıdır. Şair *Mantıkuttayr*'ında "Biz bu *Gülşennâme*'de kim eyledük/ Dükeli ilm ıstılahım söyledük" beytiyle eserin *Gülşennâme* adıyla da anıldığına işaret etmektedir (s. 297). Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Koğuşlar, nr. 950) *Mecmua-i Letâif*'e adlı eserde yer alan mesnevilerden *Leylâ vi Mecnûn* mesnevisinin de Gülşehrî'ye ait olduğu anlaşılmıştır.⁹ Gülşehrî'nin bu eserlerinden başka beyit, kaside, gazel tarzında yazılmış bazı şiirleri de bulunmaktadır.¹⁰

Âşık Paşa

XIV. yüzyılın ilk yarısında yetişen Türk şair ve mutasavvıflarından biri de Âşık Paşa'dır. Âşık Paşa, XIII. yüzyılda Anadolu'ya Horasan'dan gelmiş bir Türk ailesine mensuptur. Dedesi Baba İlyas b. El-Horasanî, Ebü'l-Vefâ Hârizmî'nin tarikatına bağlı bir şeyhtir. Müridlerine "Babaî" denilmektedir. Baba İlyas'ın Şemseddin Mahmud, Muizzüddin Ali, Ziyaeddin Mesud, Muhlisüddin Musa adlarında dört oğlu vardır. Âşık Paşa'nın babası, Baba İlyas'ın en küçük oğlu Muhlis Paşa'dır.

Babaîler İsyanı sırasında henüz bir bebek olan Muhlis Paşa, Şerefeddin adında biri tarafından kurtarılmış, 7 yaşında Mısır'a götürülmüş, orada 7 yıl kaldıktan sonra tekrar Anadolu'ya dönmüştür. Bu arada Konya'yı ele geçirmiş, altı ay hükümdarlık yaptıktan sonra, yönetimi kendi isteği ile Karamanoğullarına bırakmıştır. Muhlis Paşa'nın Âşık Paşa'dan başka Gıyaseddin Mahmud ve Oğuz Çelebi adında iki oğlu daha bulunmaktadır.

Asıl adı Ali olan Âşık Paşa, 670'te (1272) Kırşehir'de doğmuştur. Adının sonuna eklenen ve "ileri gelen, önde gelen" anlamlarında olan **paşa**, **başa**, **beşe** lakabı, babasının ilk oğlu olduğuna işaret etmektedir. Önce Şeyh Süleyman-ı Kırşehrî'den zâhir ve bâtın ilimlerini öğrenmiş, sonra İlyas Paşa'nın halifelerinden Şeyh Osman'dan ders almıştır. Devrinin siyasî faaliyetlerine katılmış; elçilik ile Mısır'a gitmiştir. Bir müddet sonra Anadolu Valisi Tumurtaş Paşa'nın veziri olmuş, onun başarısızlıkla sonuçlanan isyanından sonra Mısır'a kaçmış ve orada hapsedilmiştir. 732'de (1332) hapisten kurtulup Amasya'ya dönerken Kırşehir'de hastalanmış ve 733'te (1333) orada vefat etmiştir.

⁸ Franz Taeschner, "Zwei Gazels von Gülşehrî", *Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 479-486.

⁹ Müjgan Cunbur, "Gülşehrî ve Kaygusuz Abdal'ın Şiirlerini Kapsayan XV. Yüzyıldan Kalan Bir Mecmua", *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler-1963*, Ankara 1964, s. 23-30.

¹⁰ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 2000, s. 201.

Kırşehir'in biraz dışında bir tepe üzerinde bulunan türbesi, halkın hâlâ manevî bir değer vererek ziyaret ettiği makamlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bugün Kırşehir'de Âşık Paşa adını taşıyan bir de mahalle bulunmaktadır.¹¹

Babası ve dedesi şeyh olup, nüfuzlu bir ailenin çocuğu olan Âşık Paşa, gençliğinde mükemmel bir tahsil görmüş, devrinin bir kültür merkezi niteliği taşıyan ve iktisadî bakımdan hareketli bir yer olan Kırşehir'de yetişmiştir. Yalnız Arap ve Fars dillerinde değil, bütün İslâmî ilimlerde, özellikle de tasavvufta büyük bir kudret kazanmış, zaviye kurmuş, etrafına büyük kalabalıklar toplayarak devrinin çok etkili ve ünlü bir şeyhi olmuştur. *Garibnâme*'deki bir hikâyeden Ermenice ve İbranice bildiği de anlaşılmaktadır.¹² Türkçeye şuurla ve gönülden bağlı olan Âşık Paşa, eserlerini sade bir dille yazmıştır ve Türkçenin Anadolu'da bir edebiyat dili olarak yerleşmesinde önemli bir hizmet görmüştür. Bu bakımdan, millî dil ile bir edebiyat meydana getirmek isteyen Anadolu şairleri arasında onun müstesna bir yeri vardır.

Âşık Paşa'nın en önemli eseri *Garibnâme* adlı hacimli mesnevisidir. *Garibnâme* 730 (1330) yılında, aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmış 10613 beyitlik ahlâkî ve tasavvufî bir mesnevidir. Bazı nüshalarının sonunda Âşık Paşa'nın başka manzumelerinin yer almasından dolayı "Divan-ı Âşık Paşa", öğretici bir nitelik taşıması sebebiyle de "Maarifnâme" adıyla adlandırılmıştır. Eser on baba ayrılmış olup, her bab da on destan şeklinde düzenlenmiştir. Her destanda önce konu ele alınmakta, sonra da konuyla ilgili ayet ve hadislerin açıklamaları yapılmaktadır. Ara sıra bazı hikâyelerle de konu süslenmektedir.

Büyük ölçüde Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin etkisi altında kalınarak yazılan eser, sanat değeri ve estetik açıdan mükemmel olmamakla birlikte, dinî, tasavvufî ve öğretici bir nitelik taşımasından dolayı, Anadolu'da gelişen Türk tasavvuf edebiyatının önde gelen eserlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Eserini, halka ehl-i sünnet akidelerini öğretmek ve doğru yolu göstermek maksadıyla kaleme alan müellif, halk kesimlerinin onu rahatça okuyup anlamalarını sağlamak için de Türkçe olarak yazmıştır. Esasen Âşık Paşa, bu davranışıyla, o sıralarda Türk halk kitlesine ve Türk diline karşı gösterilen ilgisizliğe karşı çıkmaktadır. Türkçeyi Arapça ve Farsça gibi bir ilim ve edebiyat dili değil, yalnızca basit ve kaba bir konuşma dili saymak gibi o devrin aydınları arasında var olan ve daha sonraki devirlerde de tezahürlerine

¹¹ Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarih ve Coğrafya Lugatı*, Kırşehir 1940, s. 18.

¹² Fuat Köprülü, "Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerine Tesiri", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, IV/2 (1922), s. 1-30.

rastlanan bir anlayış karşısında , millî dil ile bir edebiyat meydana getirmek isteyen Anadolu şairleri arasında Aşık Paşa'ya önemli bir yer vermek gerekmektedir. Bu bakımdan *Garibnâme*'nin Türk edebiyatı tarihi içerisinde seçkin bir yeri vardır.

Sade dili dolayısıyla *Garibnâme*, yüzyıllar boyunca geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmiştir. Yalnızca Anadolu sahasında değil Mısır, Suriye, Azerbaycan sahalarında da yaygın bir şöhrete sahip olmuştur. Bu sebeple eserin gerek özel ellerde, gerekse yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. *Garibnâme*'yi Kemal Yavuz tıpkıbasım, transkripsiyonlu metin ve günümüz Türkçesine çevirisiyle birlikte iki cilt hâlinde yayımlamıştır.¹³

Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'den başka *Fakrnâme*, *Vasf-ı Hâl*, *Hikâye ve Kimyâ Risalesi* adlarında birkaç küçük mesnevisi de bulunmaktadır. Bunlardan *Fakrnâme*, tasavvufî konulu 160 beyitlik bir mesnevidir. Eserde alçak gönüllülük, dünya nimetlerini hiçe sayarak az şeyle yetinme gibi konular ele alınmaktadır. Eser E. Jemma ve Agâh Sırrı Levend tarafından yayımlanmıştır.¹⁴ *Vasf-ı Hâl*, 30 beyitlik küçük bir mesnevidir. *Hikâye* ise 59 beyitlik bir mesnevidir. Biri müslüman, biri hıristiyan biri de yahudi olan üç kişinin başından geçen olaylar anlatılmaktadır. *Kimyâ Risalesi*'nin ise Âşık Paşa'ya aidiyeti şüpheli görünmektedir. *Hikâye* ve *Kimyâ Risalesi* de Agâh Sırrı Levend tarafından yayımlanmıştır.¹⁵

Âşık Paşa'nın bu eserlerinin haricinde, kimi *Garibnâme* içerisinde, kimi de nazire mecmualarında toplam 67 adet şiiri daha bulunmaktadır. Bu manzumelerin tamamı Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayımlanmıştır.¹⁶

Hoca Mesud

XIV. yüzyılda Türk şiirinin gelişmesine hizmet eden önemli şahsiyetlerden biri de Hoca Mesud'dur. Hayatı hakkında, Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-şuarâ*'da verdiği¹⁷ kısa bilgilerin dışında, kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. XIV. yüzyılın Germiyan sahasında yetişmiş şairlerinden olan

¹³ Kemal Yavuz, *Âşık Paşa, Garibnâme, I/1-2 – III-2*, Ankara 2000.

¹⁴ E. Jemma, "Il Fakrnâme Libro Della Poyerta di Âşık Paşa", *Estatto Dalla Rivista Degli Studi Orientali*, XXIX (Roma 1954), s. 219- 245; Agâh Sırrı Levend, "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi: Fakrnâme ve Vasf-ı Hâl", *TDAY- Belleten 1953*, s. 205-253.

¹⁵ Agâh Sırrı Levend, "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Risalesi Daha: Hikâye ve Kimyâ Risalesi", *TDAY- Belleten 1954*, s. 265-276.

¹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Yimus Enre ve Tasavvuf*, İstanbul 1961, s. 295-346.

¹⁷ Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ* (nşr. Meredith-Owens), London 1971, vr. 19b.

Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ* adlı eserinde Dehhânî, Yusuf-ı Meddah, Elvan Çelebi gibi şairlerin yanı sıra, Hoca Mesud'un şiirlerinden de örnekler vermiş,¹⁸ ancak şairin hayatıyla ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Şeyhoğlu'nun, Hoca Mesud'dan bahsederken onu "hoca" ve "üstat" diye anmasına bakılacak olursa, şairin yaşadığı dönemde üstat kabul edilecek kadar önde gelen şahsiyetlerden olduğu anlaşılmaktadır. Kendi eserlerinden edinilen bilgiler de çok sınırlıdır.

Hoca Mesud *Süheyl ü Nevbahar*'da "*Velî ben ki Mesud ibni Ahmedem/ Şunuñ bigi gark olmuşam veh n'idem* (s. 13)"; *Ferhengnâme-i Sadi Tercümesi*'nde ise, "*Saadet degül mi ki tutup boyun/ Sözi düze Mesud Sa'dileyin* (s. 5)" ifadeleriyle kendi adından Mesud, babasının adından ise Ahmed olarak bahsetmektedir. *Süheyl ü Nevbahar*'ı bir mukaddime ile beraber tıpkıbasım olarak neşreden Mordtmann, eserdeki "*Yanupdur oda hürmetüm hırmeni/ Görür bilür añlar Cühûd Ermeni/ Ki ben bir yaña komuşam nâm u neng/ Müsülmân ola baña nisbet Fireng* (s. 376)" beyitlerine dayanarak, Hoca Mesud'un adı geçen milletlerin oturduğu veya münasebette bulunduğu bir bölgede yaşadığını söylemektedir. Ayrıca *Kelile ve Dimne* tercümesinin de Kul Mesud'a değil, Hoca Mesud'a ait olduğunu ileri sürerek, onun Aydınogulları sarayında yaşadığını, Yahudi, Ermeni ve Firenklerle İzmir'de karşılaşmış olabileceğini belirtmektedir.¹⁹ Tahsin Banguoğlu da, Hoca Mesud'un eserlerindeki dil özelliklerinden nereli olduğunun çıkarılamayacağını, onun, Batı veya Orta Anadolu'nun o devrin büyük şehirlerinden birinde yaşamış olabileceğini söylemektedir.²⁰ XIV. yüzyılın önde gelen şairleri arasında yer alan ve 1341-1401 yılları arasında Germiyan'da yaşamış bulunan Şeyhoğlu'nun, Hoca Mesud'un talebelerinden olması, onun Germiyan Beyliği sınırları içinde yaşamış olabileceğini akla getirmektedir.

Hoca Mesud'un yaşadığı yer gibi, yaşadığı dönem de belli olmamakla birlikte, *Süheyl ü Nevbahar*'ı 751 (1350), *Ferhengnâme-i Sadi Tercümesi*'ni de 755'te (1354) vaktinin geçtiği bir çağda yazdığını söylemesinden, bu eserlerin onun yaşlılık yıllarının ürünleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda her iki eserini de Orhan Bey zamanında (1282-1362) yazmıştır. Ayrıca Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-küberâ*'yı yazdığı sırada (803/1400) hocasının adını anarken ondan "rahimehullah" diye bahsetmesi, Hoca Mesud'un 1400'den önce vefat etmiş olduğunu göstermektedir. Buna göre Hoca Mesud'un yaklaşık olarak 1300-1375 yılları arasında yaşamış olduğu söylenebilir.

¹⁸ Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ* (haz. Kemal Yavuz), Ankara 1991, vr. 12b, 19b, 39b, 45b, 54 a-b, 63b, 80a.

¹⁹ J.H. Mordtmann, *Süheil und Nevbahâr*, Hannover 1925, "Mukaddime", s. 12b

²⁰ Tahsin Banguoğlu, *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahar*, Breslau 1938, s. 11.

Hoca Mesud, XIV. yüzyılda Türk dili ve edebiyatının gelişmesine Farsça'dan yaptığı tercümelemlerle büyük katkıda bulunmuştur. Bu tercümelemlerden *Süheyl ü Nevbahar*, yeğeni İzzeddin Ahmed ile birlikte 751 (1350) yılında Farsçadan tercüme ettiğı, yaklaşık 6000 beyit tutarında bir mesnevidir. Aruzun "feülün feülün feül" kalıbıyla yazılan eserde, Yemen padişahının oğlu Süheyl ile Çin fağfurunun kızı Nevbahar arasındaki aşk konu edilmektedir. Eser Cem Dilçin tarafından yayımlanmıştır.²¹ *Ferhengnâme-i Sadi Tercümesi* ise, İran şairi Sadi'nin (ö. 1292) *Bostan* adlı eserinin manzum olarak Türkçeye yapılan ilk tercümesidir. 1100 beyitten oluşan eser, aruzun "feülün feülün feül" kalıbıyla ve *Süheyl ü Nevbahar*'dan dört yıl sonra 755'te (1354) meydana getirilmiştir. *Ferhengnâme*, *Bostan*'ın tamamının tercümesi olmayıp, seçilmiş bir kısım beyitlerin tercümesidir. 4000 beyit hacminde olan *Bostan*'ın aşağı yukarı dörtte biri kadardır. Eser kelime kelime yapılmış bir tercümeden ziyade, umumi anlama göre yapılmış bir çeviri niteliğı taşımaktadır. Bu yüzden de tercüme edilen beyitlerde, çoğu zaman bir sıra takip edilmemiştir.

Hoca Mesud bu tercümelemleri meydana getirirken hayli zorlandığını belirtmektedir. Ayrıca tercümelemlerini kelime kelime değil, daha güzel olsun diye birtakım eklemeler yaparak meydana getirdiğini, bu yüzden de eserde görülen bazı aksaklıkların, kendisinin "tertip" ve "terkip" bilmemesinden değil, Türkçe nazım yazmaktaki zorluklardan ve dilin yeterli olmayışından ileri geldiğini söylemektedir:

Hoca Mesud, bu tercümelemlerinde Türkçeyi büyük bir başarı ile kullanmıştır. Bu bakımdan dili sade, canlı ve akıcıdır.

Bu arada özrüm hemîn yeng durur
Ki Türkün dili giñ degül teng durur

Bu kim sâfi ol Türk dili ola
Kolaysuz bigidür getürmek dile

Arabca vü ya Pârsî olsa lafz
Ki nazm olıcak Türkîye gelse lafz

²¹ Cem Dilçin, *Mesud b. Ahmed, Süheyl ü Nevbahar, İncelem-Metin-Sözlük*, Ankara 1991.

Geh aslıncı kalur u geh kalmaz
Zaruret olup vezn anı almaz

Delim dürlü tağyîr ü tebdîl olur
Bu Türküñ dili bir aceb dil olur

Ki aslına sürmege yohdur lügat
Diyeler nite dile gelse oñat

Koyılmış degüldür aña hiç had
Ne vezn bulunur ne teşdîd ü ne med

Bu bir niçe beyti düzince benüm
Hacâletden eridi yaru tenüm

Ki bir ehl kişi eger okıya
Rakîkini añlaya vü kakıya

Diye hiç terkîb bilmez-imiş
Söz içinde tertîb bilmez-imiş

Bu Türküñ diline mıhdugum
Arab lafzını vafını yıhdugum

Şu resme kim veznüm takâzâsıdı
Nite yıhdum ben takâzâ sıdı

Arap lafzınıñ sözine sîgacı
Nite Pârsî Türkîye sıgası²²

²² J. H. Mordtmann, *Suheil und Nevbehâr*, Hannover 1925, s. 370-372

Böyle demesine rağmen Hoca Mesud, bu tercümelerinde Türkçeyi büyük bir başarı ile kullanmıştır. Bu bakımdan dili sade, canlı ve akıcıdır. Gerek *Sühayl ü Nevbahar*'da, gerekse *Ferhengnâme*'de belirttiği gibi, bu eserleri kelime kelime tercüme etmeyip, o söz Türkçede nasıl söyleniyorsa, o şekliyle ifadeye çalışmış ve yaptığı tercüme yabancı sözü katmamıştır. Bu da, bu tercümelerin basit bir tercüme olmayıp, yarı telif bir özellik taşıdıklarını göstermektedir. Nitekim *Ferhengnâme*'yi, *Bostan*'la karşılaştıran Kilisli Muallim Rifat, "Müellif hazretlerinin kudret-i edebiyesi pek yüksektir. Birçok yerde Şeyh Sadi'nin fikirlerini daha güzel bir hâle koymuş, mazmunu daha ziyade parlatmıştır. Bu beyitlerin çokları aslını geçmiştir. Bu beyitlerin bir takımları o kadar güzel ki, Baki, Nabi efendiler bile bu kadar yazabilirler."²³ diyerek onu takdirle karşılamıştır. Fuat Köprülü de Hoca Mesud'un şairlik kudretinin fevkalade yüksek olduğunu ifade etmektedir.²⁴

Eserlerini bir sanatçı titizliği ile meydana getiren müellif, onların yalnızca beğenilmesini değil, ayrıca okuyucunun bundan zevk almasını da gaye edinmiştir. Bu bakımdan eserlerini hikmetli sözler, temsiller ve öğütlerle süslemiştir. Onun için eserlerinde halkça söyleyişlere, deyimlere ve atasözlerine çok sık rastlanır. Bu anlayış onda millî bir dil şuurunun varlığını da ortaya koymaktadır.

Şeyhoğlu Mustafa

Hoca Mesud'un talebelerinden olan Şeyhoğlu'nun XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın başlarında yaşadığı tahmin edilmektedir.²⁵ Hayatının büyük bir kısmını Germiyan Beyliği'nde geçiren şair, hem anne hem de baba tarafından soylu bir aileden gelmektedir. Germiyan beylerinden Mehmed Bey ve Süleyman Şah devirlerini görmüş, hatta Süleyman Şah'ın nişancılık ve defterdarlık görevlerinde bulunmuştur. *Hurşidnâme* mesnevisini 50 yaşında, *Kenzü'l-küberâ* adlı eserini de 62 yaşında iken 1401 yılında kaleme aldığını belirtmesi, Şeyhoğlu'nun 1340'ta doğduğunu ortaya koymaktadır.²⁶ Ölüm tarihi ise belli değildir. Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın ölümünden (1388) sonra da Osmanlı sarayına intisap etmiştir.

Şeyhoğlu'nun *Hurşidname* adlı mesnevisi, *Kabusname*, *Marzubanname* adlı tercümeleri ve *Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ* adında yarı telif bir

²³ Kilisli Muallim Rifat, *Ferhengnâme-i Sadi Tercümesi*, İstanbul 1340-1342, "Tekmile", s. 16.

²⁴ Fuat Köprülü, *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1934, s. 174-191.

²⁵ Şeyhoğlu hakkında geniş bilgi için bk. Ömer Faruk Akün, "Şeyhoğlu Sadrüddin Mustafa". *JA*, 11,481-485; Kemal Yavuz, *Şeyhoğlu, Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ*, Ankara 1991.

²⁶ Kemal Yavuz, *Şeyhoğlu, Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ, İnceleme-Metin- İndeks*, Ankara 1991.

eseri bulunmaktadır. Eserleri arasında en önemlisi hiç şüphe yok ki *Hurşidnâme* adlı manzum hikâyesidir.

Hurşidnâme (Hurşid ü Ferahşâd) *mefâtlün mefâtlün feûlün* kalıbıyla yazılmış 7903 beyti ihtiva eden bir eserdir. Şeyhoğlu eseri, 1387'de Germiyan Beyi Süleyman Şah adına yazmaya başlamış, ancak eser tamamlandığında Süleyman Şah'ın vefat etmesi üzerine onu Yıldırım Bayezid'e sunmuştur. Eserde İran şahı Siyavuş'un kızı Hurşid ile, Mağrib şehzadesi Ferahşâd arasındaki aşk konu edilmektedir. Eser Hüseyin Ayan tarafından yayımlanmıştır.²⁷

Marzubannâme Tercümesi, Germiyan beyi Süleyman Şah'ın isteği üzerine, Sa'düddin Varavî'nin aynı adlı Farsça eserinden Türkçeye çevrilmiştir. Eser hayvan hikâyelerine dayanarak devlet idaresi ve ahlâk konularında öğütleri ihtiva etmektedir. Eser Zeynep Korkmaz tarafından yayımlanmıştır.²⁸ *Kabusnâme* çevirisi de Germiyan beyi Süleyman Şah adına yapılmış bir tercümedir. Aynen *Marzubannâme* gibi bir ahlâk ve siyaset kitabıdır. Bu eser birçok kez Türkçeye aktarılmıştır. Bunlar içerisinde Mercüme Ahmed'in II. Murad adına 1432 yılında yaptığı tercüme en çok tanınadır.²⁹

Şeyhoğlu'nun önemli bir eseri de *Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ*'dir. Bu eser, siyasetnâme tarzında mensur bir eserdir. Müellif 1401 yılında yazdığı bu eserinde padişahların, vezirlerin, beylerin ve kadıların durumlarından bahsetmekte; devrin sosyal hayatından çizgiler aksettirmektedir

Şeyhoğlu da eserlerini meydana getirirken Türkçe yazmak hususunda bir hayli zorlandığını, çünkü Türkçenin edebî bir dil olarak yeteri kadar işlenmediğini ve bilinmediğini, kuru, sert, tatsız, tuzsuz, yavan bir dil olduğunu belirtmektedir. Hurşidname'deki şu ifadeler bu görüşlerini açıkça ortaya koymaktadır:

Dirîgâ söz mücâbâtında söz çok

Ne kılam çün bu dilde şerha yol yok

²⁷ Hüseyin Ayan, *Şeyhoğlu Mustafa Hurşidnâme (Hurşid ü Ferahşâd), İnceleme, Metin, Sözlük, Konu Dizini*, Erzurum 1979.

²⁸ Zeynep Korkmaz, *Sadrüddin Şeyhoğlu, Marzubannâme Tercümesi, İnceleme, Metin, Sözlük, Tıpkıbasım* Ankara 1973.

²⁹ Zeynep Korkmaz, "Kabusnâme ve Marzubannâme Çevirileri Kimindir?", *TDAY-Belleten* 1966, 267-275.

Ki Türkün dili nâ-ma'lum dildir
İbâretten neden mahrum dildir

Kuru vü sul ü serddür Türke beñzer
Ter ü nâzük dil andan ürke beñzer³⁰

Göbüt dildir bu dili irdedüm çok
Agaçdur yâ hu taşdur kim tasu yok

Sovıkdur tadı yokdur tuzı yokdur
Yavandur lezzeti vü özi yokdur

Dinür nice gelürse dile nâçâr
Slımı hezle giñ ü cidde key tar³¹

Bütün sıkıntılara rağmen şair, Türkçeye büyük emek vererek, zorlukları yenmeyi başarmıştır. Bu şekilde Türkçeye büyük hizmette bulunmuştur. *Kenzü'l-küberâ* adlı eserle de açık sade ve pürüzsüz Türk nesrinin bir örneğini ortaya koymuştur.

Devletoğlu Yusuf

XV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan ve Balıkesirli olduğu bilinen Yusuf,³² *Vikaye Tercümesi* adlı eseriyle tanınmıştır. Bu eser, Anadolu sahasında fıkıh konusunda Türkçe ilk manzum kitap olma özelliğini taşımaktadır.³³

Hiçbir sanat kaygısı taşımadan, dinî bilgileri halka kolayca verebilmek ve kadılara yardımcı olmak amacıyla ve hatırdaki kalabilmesi için müellif eserini manzum olarak yazmıştır. Ancak Devletoğlu tercümesini ortaya korken bir

³⁰ Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşid-nâme* (haz. Hüseyin Ayan), Erzurum 1979, beyit:323-325.

³¹ *Hurşid-nâme*, beyit: 7802-7805.

³² Devletoğlu hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 2000, s. 287-294.

³³ Amil Çelebioğlu, "Balıkesirli Devletoğlu Yusuf'un Fıkhî Bir Mesnevisi", *Mehmet Kaplan İçin*, Ankara 1988, s. 43-57.

hayli zorlanmıştır. Özellikle aynı beyit ve mısraların, çoğu zaman da kafiye kelimelerinin tekrarlanması gibi noksanlıklar, yazarın bir zaafı gibi görünmektedir. Ancak Devletoğlu bunların nazım bilmemekten değil, Türkçeden kaynaklandığını söylemektedir:

Diñle imdi Türkçe bir manzum kitâb
İtdüğüm-çün siz baña itmeñ itâb

İy nice gördüñ ulu âlimleri
İlm-ile âmil ü kâmilleri

Türk dilince düzdiler bunca kitâb
Ma'ni yüzinden götürdiler nikâb

Kimse görüp anı inkâr itmedi
Hem idenler dahı hiç âr itmedi

Ya'ni kim Manzume dirler bir kitâb
Nakli anuñ nazm-ıla olmuş savâb

Anı manzum eylemiş te'lîf iden
Aña ta'n olmadı hem hiç kimseden

Kamu âlemler anı kıldı kabul
Cümle halk içinde meşhur oldu ol

Türkî olmak manzum olmak pes kelâm
Aña ayb olmaz-ımiş vesselâm

Eyle olsa Türk dilidür tar ola
Bunca elfâz anda pes tekrâr ola

Diyümezem nazma gelmez çok-durur

Kafiye gelmez münâsib yok-durur³⁴

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere, Devletoğlu eserini Arapça manzum bir eserden Türkçeye tercüme etmiştir. Aslı manzum olduğu için de Türkçesinin manzum oluşunun bir kusur teşkil etmeyeceğini belirtmektedir. Ancak Türkçe manzum bir kitap meydana getirirken epey müşkilat çekmiştir. Bununla birlikte Devletoğlu, süs ve sanattan uzak, canlı, açık ve kuvvetli bir ifade ile didaktik (öğretici) bir eser ortaya koymuştur.

Türkçenin “kaba ve yetersiz” telakki edilip, eserlerini Türkçe yazarların hor görüldüğü bir devirde, karşılaşılabilecek her türlü sıkıntıya ve güçlüğe göğüs gererek eserini Türkçe olarak kaleme alması, Devletoğlu’nun sağlam bir dil şuuruna sahip bulunduğunu ve Türkçeyi bir nazım dili olarak işlemede hayli başarılı olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- AKÜN, Ömer Faruk, “Şeyhoğlu Sadrüddin Mustafa”, *İA*, 11,481-485.
- AKÜN, Ömer Faruk, *Türk Dili Karşısında Türk Münevveri*, İstanbul 1983.
- Âşık Çelebi, *Meşâirü’ş-şuarâ* (nşr. Meredith-Owens), London 1971.
- AYAN, Hüseyin, *Şeyhoğlu Mustafa Hurşidnâme (Hurşid ü Ferahşâd), İnceleme, Metin, Sözlük, Konu Dizini*, Erzurum 1979.
- BJÖRKMAN, Walther, “Die Altosmanische Literature”, *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Wiesbaden 1965, II, 414.
- CUNBUR, Müjgan, “Gülşehrî ve Kaygusuz Abdal’ın Şiirlerini Kapsayan XV. Yüzyıldan Kalan Bir Mecmua”, *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler-1963*, Ankara 1964, s. 23-30.
- CUNBUR, Müjgan, *Gülşehrî ve Matikuttayr’ı* (doktora tezi), Ankara 1952.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, “Balıkesirli Devletoğlu Yusuf’un Fıkhî Bir Mesnevisi”, *Mehmet Kaplan İçin*, Ankara 1988, s. 43-57.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul 1961.
- Gülşehrî, *Matikuttayr* (nşr. Agâh Sırrı Levend), *Tıpkıbasım*, Ankara 1957.
- JEMMA, E. “Il Fakrnâme Libro Della Poverta di Âşiq Paşa”, *Estatto Dalla Rivista Degli Studi Orientali*, XXIX (Roma 1954), s. 219- 245;
- Kilisli Muallim Rifat, *Ferhengenâme-i Sadî Tercümesi*, İstanbul 1340-1342.
- KOCATÜRK, Sadettin, *Gülşehrî ve Feleknâme*, Ankara 1982.

³⁴ *Vikaye Tercümesi*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Yeni Yazmalar, nr. 254, vr. 2b-4b

- KORKMAZ, Zeynep, "Kabusnâme ve Marzubannâme Çevirileri Kimindir?", *TDAY-Belleten* 1966, s. 267-275.
- KORKMAZ, Zeynep, *Sadrüddin Şeyhoğlu, Marzubannâme Tercümesi, İnceleme, Metin, Sözlük, Tıpkıbasım* Ankara 1973.
- KÖPRÜLÜ, Fuat "Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerine Tesiri", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, II/2 (1922), s. 1-30.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1934.
- LEVEND, Agâh Sırrı, "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Risalesi Daha: Hikâye ve Kimya Risalesi", *TDAY- Belleten* 1954, s. 265-276.
- LEVEND, Agâh Sırrı, "Âşık Paşanın Bilinmeyen İki Mesnevisi: Fakr-nâme ve Vâsıf-ı Hâl", *TDAY- Belleten* 1953, s. 205-253.
- MORDTMANN, J. H., *Suheil und Nevbehâr*, Hannover 1925.
- ÖZKAN, Mustafa *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 2000.
- SAYILI, Aydın, "Gülşehrî'nin Leylek ile Bülbülün Hikâyesi Adlı Manzumesi", *Necati Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 541.
- ŞEYHOĞLU Mustafa, *Hurşid-nâme* (haz. Hüseyin Ayan), Erzurum 1979.
- ŞEYHOĞLU Mustafa, *Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ* (haz. Kemal Yavuz), Ankara 1991.
- TAESCHNER, Franz, *Ein Mesnevi Gülschehris auf Achi Evran (Kerâmât-ı Ahi Evran, tâbe serâhu)*, Hamburg 1930;
- TAESCHNER, Franz, *Gülschehris Mesnevi auf Achi Evran den Heiligen von Kirschehir und Patron der Türkischen Zünfte*, Wiesbaden 1955.
- TAESCHNER, Franz, "Zwei Gazels von Gülşehrî", *Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 479-486.
- TARIM, Cevat Hakkı, *Kırşehir Tarih ve Coğrafya Lugatı*, Kırşehir 1940.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1984.
- Vikaye Tercümesi*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Yeni Yazmalar, nr. 254, vr. 2b-4b
- YAVUZ, Kemal, *Âşık Paşa, Garibnâme, I/1-2 – II/1-2*, Ankara 2000.
- YAVUZ, Kemal, *Şeyhoğlu, Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ, İnceleme-Metin- İndeks*, Ankara 1991.